

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 1/2014

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- (головний редактор);
- **Ворожбіт В. В.**, д-р пед. наук, проф. (Харків);
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Ломакович С. В.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Піддубна В. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- (заст. головного редактора)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)
-

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А.М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Сюта Г.М.**, канд. філол. наук, ст. наук. співр., Інститут української мови НАН України

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(*протокол №4 від 5 вересня 2014 року*)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків: ХІФТ, 2014. — Вип. 1. — 160 с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Блюхера, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-25-2

© Автори статей, 2014
© Обкладинка У. Мельникова, 2014
© Макет В. Журенко, 2014

УКРАЇНІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЧАСУ

Ірина Богданова МОДЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ КАРТИНИ У ТВОРЧОСТІ ХАРКІВСЬКИХ РОМАНТИКІВ 20–40 РОКІВ XIX СТОЛІТТЯ	90
Володимир Борисов НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В XIX СТ.	93
Лідія Лисиченко, Тетяна Лисиченко РОЛЬ ХАРКІВСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ В ЗАПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ В 20–30-ті РОКИ XX СТ.	100
Лілія Петрова-Озель ТРАДИЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (на матеріалі праць О. Г. Муромцевої)	108
Анатолій Новиков З ІСТОРІЇ ОДНОГО ВОДЕВІЛЮ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО	114

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Наталія Варич СТРАТЕГІЇ ПОШУКІВ КОНСТИТУЮВАННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ОСВІТНЬОГО ПОЛЯ УКРАЇНИ	120
Олена Садоха «ПЕРША ЧЕСНОТА» ЯК БАЗОВИЙ ЧИННИК РЕФОРМУВАНЬ В ОСВІТНЬОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ	125
Катерина Юр'єва ОСВІТА В РЕАЛІЯХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	131

ЕТНОЛОГІЯ. ЕТНОПЕДАГОГІКА. ЕТНОПСИХОЛОГІЯ

Вікторія Ворожбіт-Горбатюк ВИТОКИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ СУЧАСНОСТІ.	142
Наталія Нестеренко МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО)	147
Тетяна Ходєєва ЕТНОПЕДАГОГІКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСВІДУ В ОСВІТІ Й ВИХОВАННІ	153

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.	158
---	-----

СТРАТЕГІЇ ПОШУКІВ КОНСТИТУЮВАННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ОСВІТНЬОГО ПОЛЯ УКРАЇНИ

У статті на підставі аналізу сучасних трансформаційних процесів окреслено провідні стратегії конституювання освітнього простору України.

Ключові слова: модернізація освіти, соціально-правове поле освіти, учасники педагогічних практик, корупція.

В статье на основании анализа современных трансформационных процессов очерчены главные стратегии конституирования справедливого поля образования Украины.

Ключевые слова: модернизация образования, социально-правовое поле образования, участники педагогических практик, коррупция.

The article is based on an analysis of contemporary transformation processes and outlined leading strategy for formation Ukrainian educational space.

Keywords: modernization of education, socio-legal field of education, participants of pedagogical practices, corruption.

У сучасну добу радикальних соціальних та культурних зрушень освіта набуває складної динаміки системних змін. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю розв'язувати питання про легітимність та розбудову навчально-виховних практик, про розрізнення конструктивних та деструктивних пропозицій щодо вдосконалення педагогічних практик у річищі загального демократично-реформаційного руху. *Мета* представленої розвідки — окреслити провідні стратегії конституювання освітнього простору України з урахуванням наявних суспільних тенденцій.

Попри значну кількість напрацювань щодо модернізації освіти (Дж. Д'юї, Б. Бернстейн, П. Бурдье, Е. Тоффлер, Ф. фон Хайєк та інші) і тенденцій у реформуванні вітчизняного освітнього поля (В. Андрущенко, М. Михальченко та інші) досліджень в означеному аспекті бракує.

Аналіз трансформаційних процесів у сучасному освітньому полі свідчить: Україна, успадкувавши досить розвинену радянську освітню систему з набутками тоталітарних (кооперативно-холістських) практик, намагається у створенні національної системи освіти як основи відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу спиратися (за збереження власних позитивних надбань минулого) на світовий, зокрема, загальноєвропейський досвід педагогічної діяльності, з опертям на особистісно орієнтований підхід (репрезентація гуманістичної моделі справедливості), хоча глибинні освітньо-культурні пласти виявилися досить консервативними щодо новітніх змін.

При цьому головними умовами вирішення проблеми реформаційних зрушень в освіті є подолання найбільш поширеної в політиці кризи — кризи легітимності шляхом створення механізмів суспільної саморегуляції на місцевому рівні, справедливий розподіл ресурсів влади та управління, створення державно-освітніх інститутів, норм і процедур, які створюють підвалини освітнього простору та демократичного державного устрою, подолання диспропорції між соціальними станами (як наслідок — отримання рівного доступу до освіти), усунення всевладдя бюрократії і розриву між задекларованими та реальними умовами забезпечення і здійснення освітніх практик, подолання відчуження громадян від освітнього поля, розширення на всіх рівнях механізмів соціалізації особи внаслідок високоякісної освіти, надбання загальнолюдських цінностей тощо.

Демократична освітня модернізація висуває на перший план такі складові освітньої культури, як раціональний підхід на основі особистого інтересу, відсутність примусу, незалежність і відповідальність за свої дії, рішення, вчинки [1: 55]. Українська освіта має глибокий історичний досвід демократизації, який, безсумнівно, необхідно враховувати на сучасному етапі (зокрема період незалежності Української Народної Республіки, чотирьох її універсалів, громадського руху за створення української школи, реформування управлінської системи в галузі освіти або ж згадаймо витоки учнівського самоврядування в братських і козацьких школах тощо).

Стратегічний курс української освіти становить (із засвоєнням національних надбань, досвіду російської освітньої системи) європейський вибір, оскільки він базується не тільки на географічній приналежності України до Європи, а й на ціннісній, духовній приналежності України до європейської цивілізації.

Свідченням участі в європейських реформах освіти (у результаті їхнього здійснення повинна зрости суб'єктна, тобто самостійна, активна роль вищої освіти в цілому, роль кожного навчального закладу, викладачів і студентів як активних і відповідальних учасників процесу змін) є, по-перше, обговорення широкого освітняського загалом проекту «Національної стратегії розвитку освіти на 2012 — 2021 роки» з конкретними указівками переглянути його основні положення як невідповідні змісту й призначенню такого виду документа.

Зокрема, слушно відзначено: «Проект Національної стратегії розвитку освіти мав би містити відповіді щонайменше на три ключові запитання: 1) у якому стані перебуває нині українська освіта в контексті інноваційного розвитку країни, задоволення попиту ринку праці та на тлі світових лідерів в освіті; 2) якими є нові орієнтири розвитку української освіти та яких нових якісних їх показників прагнемо досягнути; 3) які часові рамки ми встановлюємо для досягнення того чи іншого проміжного етапу та реалізації нової стратегії в цілому; які кадрові, технологічні, фінансові ресурси держава виділятиме на реалізацію нової освітньої стратегії.

Ресурсне забезпечення, кінцеві орієнтири, еталон, до якого прагнуть наблизитись, є украй важливими для встановлення конкретних результатів реалізації освітньої стратегії. Доводиться констатувати, що ні за рівнем розуміння проблем, ні за стратегічним плануванням майбутніх кроків в освіті, ні якістю нормотворчого виконання винесених на обговорення документ не може вважатися стратегічним» [22].

Таким свідченням, по-друге, стало питання щодо прийняття Болонської системи освіти (при цьому відзначмо непослідовність, неповноту, вибірковість, суперечливість, неоднозначність у його вирішенні) із опертям на варіативність,

відкритість, гнучкість, полісуб'єктність. Відповідно відкрилася можливість поєднати особливості національної системи освіти із завданнями європейської:

- засвоєння рідної мови й літератури;
- вивчення двох іноземних мов на рівні щоденного спілкування;
- формування загальноєвропейської свідомості в сенсі опанування культурного спадку якнайширшого обсягу (історія і географія в жодному разі не повинні викладатися в перспективі лише однієї країни);
- вивчення математичних дисциплін;
- ознайомлення з основами природничих наук і технологій;
- громадянське виховання (ознайомлення з політичними й адміністративними структурами власної і сусідніх країн, головних європейських і світових структур);
- ознайомлення з головними планетарними проблемами (екології, демографії, миру і злагоди, транспорту і безпеки, наркотиків, СНІДу, ролі засобів масової інформації тощо);
- включення школи та учнів у життя місцевого середовища як засіб полегшення і прискорення процесів їхньої соціалізації.

Необхідно зазначити, що в процесі модернізації вищої освіти багато зусиль за останні роки було докладено до створення стандартів вищої освіти, із орієнтацією на безперервну освіту, однак досі залишається переобтяженість змісту дріб'язковим матеріалом, співвідношення стандарту і творчості, стандарту та академічних свобод у процесі підготовки фахівців не на користь потребам сучасного суспільства. Вони недостатньо відображають інтереси держави, замовників і споживачів освітніх послуг, працівників ВНЗ та є неконкурентоспроможними в європейському форматі.

Вагомою умовою сучасної технології проектування освітніх стандартів мають бути консультації з відповідними соціальними групами під час розробки складових галузевих стандартів. Так, європейська практика оцінки якості освіти «йде шляхом створення спеціалізованих акредитаційних агенцій — громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію й методик оцінки якості, а також здійснюють перевірки якості освіти. У компетенцію цих агенцій входить також відбір і навчання експертів, що проводять перевірки, а також періодична публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності, проблем і перспектив систем якості у сфері освіти.

Незалежність акредитації полягає в тому, що вона здійснюється незалежними організаціями, тобто такими, які не є породженням інтересів сторін. Інакше кажучи, вони не є організаціями, які засновані зацікавленими сторонами, а є способом вияву приватної ініціативи у сфері діяльності на ринку освітніх послуг. А саме — в оцінці якості та забезпеченні гарантій якості, що включає акредитацію ВНЗ і освітніх програм, а також контроль і консалтинг в окремих елементах і аспектах освітньої діяльності (наприклад, таких як електронне навчання, ефективність наукових досліджень, освітні сервіси, системи менеджменту якості і т. ін.)» [26]. В Україні практика гарантування якості освіти через участь подібних незалежних агенцій відсутня, тож на часі її запровадження через відповідне вдосконалення законодавчо-нормативного забезпечення, із розробкою процедур контролю цих агенцій.

Особлива увага приділяється формуванню контрольних процедур, розробці методів оцінки якості освіти для різного типу освітніх програм і освітніх установ. Інтеграція системи вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору зумовила збільшення кількості годин на самостійну роботу студентів,

що вимагає нового підходу до управління нею, зокрема до її організації, забезпечення, контролю, ролі та діяльності учасників процесу навчання, тобто розробки комплексних систем управління.

Стратегія орієнтації на самостійну роботу студента пов'язана з підвищенням продуктивності освіти, якої можна досягти не через засвоєння студентами обсягу знань, а шляхом формування відповідальності, продуктивного творчого мислення. Складається новий тип учасників педагогічних практик, коли викладач зі свого боку має залучити студента до співпраці через такі завдання: допомогти студентам усвідомити, навіщо потрібне те чи інше вміння, навички; допомогти студентам зрозуміти, з яких дій це вміння складається; організувати практику; переконатися, що кожен студент отримує інформацію про те, чи правильно він виконує завдання, щоб оволодіти навичкою/вмінням; стимулювати студентів, аби вони допомагали один одному під час практики, створювати ситуації, у яких студенти обов'язково досягнуть позитивного результату; стимулювати подібну практику до того часу, поки учні не відчують потребу в її постійному застосуванні.

Значної ваги взаємодія комунікантів набуває під час дистанційної освіти, коли студент-дистанційник проводить багато часу у віртуальному просторі і таким чином, окрім самостійного набуття знань, певною мірою відчужується від реального життя, тому необхідно докладати зусилля для зміцнення соціальних зв'язків. Тож принцип справедливості в дистанційній освіті спонукає до розробки спеціальних програм, методів, прийомів, з подоланням консерватизму мислення всіх учасників взаємодії для збалансування відносин, притаманних освітньо-інформаційному простору.

Успішне вирішення проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні як один із напрямів розвитку освіти постіндустріального суспільства буде сприяти підвищенню якості й рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в наукову, виробничу, соціально-суспільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

До сприятливих чинників забезпечення справедливості вищої освіти належать уведення багаторівневої, диференційованої, східчастої структури вищої освіти, рівнів кваліфікації та екстернату. Усе це дозволяє обрати доступ до різноманітних форм отримання вищої освіти, де насамперед ураховуються індивідуальні здатності та властивості. Не обійдено пільгами під час вступних випробувань до вищих навчальних закладів і деякі категорії населення, що їх потребують, а саме: діти з фізичними недоліками, сироти, потерпілі від аварії ЧАЕС, «афганці», діти батьків-учасників воєнних дій. Існують спроби надати кредит під гарантії держави для отримання вищої освіти студентами, які не мають змоги самостійно оплачувати навчання. Все це забезпечує доступність освіти різним категоріям населення за рівними можливостями, згідно з принципом справедливості.

За названих позитивних зрушень інтегрована (залучення осіб з особливими потребами до освітніх закладів) та інклюзивна (приспособлення навчальних закладів і їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів як обдарованих, так і з особливими потребами) освіта як пріоритетні напрями у забезпеченні прав людей з інвалідністю на інтеграцію в суспільство потребують свого значного розвитку в Україні.

Репрезентація гуманістичної моделі справедливості в соціально-правовому полі освіти передбачає: суспільство повинно враховувати індивідуальні потреби

людей та пристосовуватися до них, а не навпаки, тож продовження започаткована середньої школою інклюзивна освіта має знайти своє продовження і у вищій школі.

Попри відзначені досягнення в системі сучасної вищої освіти в Україні, її стан на сьогодні здебільшого характеризують як малоефективний, із поглибленням суперечностей між необхідністю подальшого вирівнювання можливостей в отримванні якісної освіти будь-яким членом суспільства і потребою забезпечити інтелектуалізацію освіти, що відповідно може призвести до прояву несправедливості в полі вищої освіти.

Звертаємо увагу на наявну подеколи невідповідність реальної практики вступу до ВНЗ і навчання в ньому із заявленими особистісними цінностями і, передусім, принципу рівних можливостей. З одного боку, ETCS запроваджує принцип чесного змагання, відбір кращих з усіх прошарків, з іншого боку — в умовах ринкової економіки проявляються окремі випадки порушень, хабарництва і корупції.

Слід зазначити ще один відомий механізм руйнування принципів справедливості, спотворення правил доступу й селекції — так звані позастатутні відносини. Загалом, здебільшого це — улаштування певних результатів та благ шляхом неофіційних домовленостей, на основі знайомств та відносин між співробітниками ВНЗ, друзів, як наслідок — порушення легальних норм впливу.

Це неприпустиме спотворення сприймання недозволеного й ненормального як прийнятого, іноді навіть бажаного, підміна справедливого та несправедливого в цінностях вищої освіти. Корупція руйнує домінуючу чесного академічного пошуку і прагнення до досягнення найкращих результатів у навчально-виховних практиках, у науково-дослідницькій роботі.

У системі вищої освіти корупція як наслідок порушення справедливості в навчанні має характерні риси: корупція є системною, інституціоналізованою та вкоріненою; має різні форми; кожен рівень бюрократичної системи характеризується різними способами винагороди за корупційні послуги, що обмежуються не лише простим хабарем; у корупційних схемах діють мережі посередників.

Поширеність корупції у вищій освіті викликає занепокоєння щодо суспільства в цілому, адже звичка вдаватися до корупції в процесі навчання практично напевно підвищує імовірність корумпованої поведінки після отримання диплома насамперед у професійній діяльності. Корупція підриває демократичні засади суспільства, спотворює суспільну свідомість, руйнує етичні засади справедливої взаємодії суб'єктів навчально-виховних практик.

Як впливає із зазначеного вище, на сьогодні основні заходи боротьби з корупцією у вищій школі повинні мати системний багаторівневий характер, з-поміж них провідними мають стати насамперед такі: 1) зміна морального клімату в суспільстві, його ціннісних орієнтирів; 2) підвищення правосвідомості громадян; 3) підвищення ролі ЗМІ у вихованні справедливості як «першої чесноти»; 4) створення спеціалізованого органу із запобігання корупції в освітньому полі; 5) розробка проектів, законодавчих актів у сфері боротьби з корупцією; 6) розробка професійних кодексів етики для викладачів; 7) запровадження знеособлених форм перевірки та екзаменування; 8) запровадження нових форм активізації ролі студента у здобуванні знань; 9) перенесення в навчальному процесі акцентів на прикладні знання, що сприятиме долаттю невідповідності здобутих знань і практичної професійної діяльності після закінчення ВНЗ; 10) розробка та запровадження навчального антикорупційного курсу, зміст якого становить опис корупції як явища, з'ясування її чинників і наслідків, перелік та аналіз нормативних актів

для подолання цього явища (теоретична частина), моделювання корупційних ситуацій та шляхів запобігання корупції (практична частина).

Як показало дослідження, провідною терапевтичною стратегією справедливості у вітчизняному соціально-правовому полі освіти є визначення сутнісних рис корупції як найпоширенішого прояву несправедливості у вищій школі та окреслення шляхів її подолання. Людянимірна орієнтація вітчизняної освіти потребує більш повного залучення людини до комунікативної практики, врахування її інтересів і потреб та передбачає високий рівень відповідальності, креативності, самостійних дій і критичної їх оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Д'юї Дж. Демократія і освіта / Дж. Д'юї [пер. з англ. М. Олійник]. — Львів : Літопис, 2003. — 294 с.
2. *Експертна оцінка проекту «Національної стратегії розвитку освіти на 2012 — 2021 роки»*. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://centromonitor.com.ua/?p=818>
3. *Європейський досвід для створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України // Вісник ТІМО: тестування і моніторинг в освіті. — 2012. — № 5/6. — С. 2–6.*

УДК 130.2: 37.035.1

Олена Садоха,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

«ПЕРША ЧЕСНОТА» ЯК БАЗОВИЙ ЧИННИК РЕФОРМУВАНЬ В ОСВІТНЬОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні проблеми сучасних освітніх практик, розглянуто особливості реформувань в освітньому полі України на підґрунті справедливості як «першої чесноти».

Ключові слова: *реформування освіти, педагогічні практики, освітні альтернативи, справедливість, відповідальність.*

В статье освещены основные проблемы современных образовательных практик, рассмотрены особенности реформирования в образовательном поле Украины на основе справедливости как «первой добродетели».

Ключевые слова: *реформирование образования, педагогические практики, образовательные альтернативы, справедливость, ответственность.*

The article highlights the main problems of modern educational practices, the features of reforms in the educational field in Ukraine grounds of justice.

Keywords: *educational reform, pedagogical practices, educational alternatives, fairness, responsibility.*